

EENIGE MEDEDEELINGEN

OMTRENT

JOACHIM HOPPERUS,

EN DE BRIEFWISSELING TUSSGHEN HEM EN

VIGLIUS AB AYTTA.



» Eindelijk meen ik nog de aandacht te mogen vesti-
 » gen op een gezegde van den Heer GROEN VAN PRINSTERER,
 » in zijne *Archives de la maison d'Orange-Nassau* (1),
 » waar hij, sprekende van de uitgave der brieven van
 » HOPPERUS aan VIGLIUS, gedrukt te *Utrecht*, 1802, zegt:”
 » » Peut-être les passages inédits, en dialecte Frison, contien-
 » » nent-ils des details plus importants.” » Waar deze brie-
 » ven zich bevinden, is mij overigens onbekend.” Alzoo
 schreef de Heer L. P. VAN BERGH aan het *Friesch Genoot-
 schap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde*, in het najaar
 van 1842 (2). Tevens deelde de Heer T. BODEL NYENHUIS
 eenige belangrijke bijzonderheden, aangaande deze uitgave
 van 1802, mede, waarover hieronder nader zal gesproken
 worden. Naar aanleiding van dezen brief, werd, in eene
 der winteravond-vergaderingen van 1842—1843 van het
 Friesch Genootschap, aan den Jr. Mr. MONTANUS DE HAAN
 HETTEMA en aan mij opgedragen, hierover, zoo mogelijk,

(1) Tome I, sec. edit., Proleg., p. 42.

(2) Brief van den 1. October 1842.

eenig onderzoek te doen, en deswege te rapporteren. Van dien last ons in eene vergadering, in de maand Januarij 1844, kwijtende, nam ik de vrijheid, bij wijze van inleiding, het leven van onzen landgenoot JOACHIM HOPPERUS den Medeleden van ons Genootschap voor het geheugen terug te roepen (3).

JOCHEM HOPPERS werd, den 11. November 1523, geboren uit een edel en oud geslacht (4). Met dit geslacht is men sedert kort nader bekend geworden, door het belangrijke en met even veel kennis als onvermoeide vlijt bearbeide

(3) Hoewel over dit zelfde onderwerp door den Heer Mr. G. HIDDEMA JONGSMA eene *Schets van het leven en de geschriften van JOCHIMUS HOPPERUS* gegeven werd, in een werkje, dat eenige weken nadat ik gesproken had werd uitgegeven, onder den titel van: *Regtsgeleerde en geschiedkundige schetsen, uitgegeven tot een liefdadig doel*, Sneek 1842, meende ik evenwel, bij wijze van voorwoord, te mogen mededeelen, wat ik voor eene winteravond-vergadering van het Friesch Genootschap te Leeuwarden zamenstelde.

(4) Men vergelijkte over hem de navolgende werken, die meereendeels in weinige opzigten van elkanderen verschillen, en welke ik bij de bewerking dezer schets geraadpleegd heb:

SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*, I. b., p. 214.

WINSEMIUS, *Cronique van Friesland*, p. 600.

SUFFERIDUS PETRI, *De scriptoribus Frisiae*, decades XVI, dec. XII, 6, 9.

NAPIUS, *Chronijk van Sneek*, p. 82.

Tegenwoordige staat van Friesland, IVde deel, p. 277.

FOEKE SJOERDS, *Beschrijving van oud en nieuw Friesland*, I, Inl., 17.

Geographisch woordenboek van Friesland, p. 45.

Levensbeschrijving van vermaarde mannen, IV, p.

SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, I, 492.

VAN KAMPEN, *Geschied. der Nederl. letteren en wetenschappen*, I, 102, 103, 321, III, 69, 257.

G. DE WAL, *Oratio de claris Frisiae*, p. 27, 90, 428.

J. F. LE PETIT, *Nederl. republiek*, Arnhem 1615, fol. 240.

VAN DER VYNCKT, *Nederlandsche beroerten*.

Friesche stamboek van Jr. Mr. MONTANUS DE HAAN HETTEMA en Mr. ARENT VAN HALMAEL Jr. (5). De Heeren bewerkers gaan met stilzwijgen voorbij, wat SUFFRIDUS PETRI van de aloudheid van dit geslacht heeft gelieven op te dissen, en wat door onderscheidene schrijvers naderhand is overgenomen (6), en beschouwen deze legenden uit dat oogpunt, waaruit soortgelijke overleveringen moeten beschouwd worden. De bezittingen der voorvaderen van onzen HOPPERUS waren vroeger voor het grootste gedeelte daar gelegen, waar reeds sedert eeuwen de breede kom der *Zuiderzee* zich bevindt, namelijk tusschen *Stavoren* en *Enkhuizen*, en nog wel *Hoppe* genaamd. Het verhaal is misschien eenigzins opgesierd, doch niet geheel onwaarschijnlijk, dat de dienstmaagd van eenen zekeren HARMEN HOPPERS eenen haring ophaalde uit den put, welke zich bij het huis, dat hij bewoonde, bevond; uit welk verschijnsel hij te regt opmaakte, dat de zee, die reeds jaren achtereen, allengskens, gedeelten van de kusten inslokte, zijnen grond had ondermijnd, en te eeniger tijd, bij storm of hoogen vloed, al zijne bezittingen zoude verzwelgen. Alzoo verkocht hij die landerijen, zoodra zich de gelegenheid daartoe had aangeboden, en vestigde zich meer oostwaarts, in de nabijheid van *Stavoren*, die aler zoo bloeiende handelstad, alwaar wij zijne nazaten, bij verscheidene gelegenheden en tijden, in de aanzienlijkste betrekkingen van Burge-meester en Schout geplaatst vinden. Zoo toch vindt men, tijdens den oorlog over het bezit van *Friesland* met den Hertog ALBRECHT van *Beijeren*, tusschen 1398—1400, meer-

(5) Jr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA en Mr. A. v. HALMAEL, Jr., *Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren adel*, 1846, I, p. 220, II, p. 147.

(6) Onder anderen in de *Levensbeschrijving van vermaarde mannen*, hierboven vermeld, IV, p.

malen gewag gemaakt van eenen zekeren TYDEMAN HOPPERS, in de charters van dien tijd tot ons overgekomen (7).

Dit zij genoeg, om te doen zien, dat het geslacht toen ter tijd reeds hoogst aanzienlijk was.

De vader van ONZEN HOPPERS WAS SJOERD HOPPERS, en zijne moeder RIXTJE PIERSMA, dochter van FEIKE PIERSMA, welke laatste was Burgemeester van de stad *Sneek*, gehuwd aan TIETH JARIGA, zuster van DOEDE, die zich, buitenlands zijnde, DIONYSIUS DODONEUS liet noemen, de vader van den beroemden REMBERTUS DODONEUS, wiens kruidkundige werken nog immer hoog gewaardeerd worden, en waarvoor wijlen mijn vader eene zekere voorliefde bezat, hetwelk bij vele botanici nog wel bekend zal zijn.

Aan *Sneek* komt de eer der geboorte van JOCHEM HOPPERUS toe, hoewel bij toeval. De ouders toch woonden op het voorouderlijk stamhuis te *Hemelum*, bij *Stavoren*, en bij gelegenheid, dat de moeder te *Sneek* bij hare ouders te gast was, beviel zij ontijdig daar aan huis, en

(7) Men vergelijke het *Charterboek van Friesland*, II, p. 269, 288, 317. Ook onder de hoogst belangrijke manuscripten, die zich in het Provinciaal Archief van *Utrecht* bevinden, treft men drie pergamenten banden aan met stukken, waarvan het register bekend was uit DRIESSEN, *Monumenta Groningana*, III, 495, IV, p. 839. In de gelegenheid geweest zijnde, deze verzameling te onderzoeken, en waarvan ik reeds melding gemaakt heb in mijne *Disquisitio de origine juris municipalis Frisiae, Traj. ad Rhen.* 1840, vond ik onder dezelve verscheidene charters, die den naam van HOPPERS bevatten. Over de belangrijkheid dezer stukken vindt men een naauwkeurig overzicht van den Heer W. EEKHOFF, in de mededeeling zijner wetenschappelijke reize, te vinden in *De vrije Fries* van den jare 1842, p. 10 enz. Op deze stukken behoud ik mij voor, bij tijd en wijle eens nader terug te komen, daar ik, dezelve het eerst ontdekt hebbende, ze tevens, zoo naauwkeurig mogelijk, opzettelijk onderzocht heb.

overleefde zijne geboorte slechts weinige oogenblikken. De vader, hoewel nog eenmaal hertrouwd, stierf binnen eenige jaren, en liet de opvoeding aan de leiding van den moederlijken grootvader over. Met zorgvuldigheid kweten de grootouders zich van dien duren pligt, en wanneer men het regt hebbe, ten dezen opzigte eene aanmerking te maken, dan zoude het deze zijn, dat men JOCHEM met eene te groote teederheid opvoedde, en men welligt te veel op zijne verstandelijke ontwikkeling werkte, en daarbij de lichamelijke uit het oog verloor; van daar, dat, hoewel van natuur niet krachteloos, eene doorgaande aanleg tot ziekelijkheid hem tot zijn einde bijbleef, en welligt was dit mede eene der voornaamste oorzaken van eene zekere zwakkelijkheid in zijn karakter, van zijne bijzondere toegevendheid en van zijne overhelling om hoveling te zijn, iets dat in het Friesche karakter, vooral van dien tijd, onder de grootste zeldzaamheden gerangschikt mag worden.

Te *Sneek* ontving hij het eerste onderrigt, en maakte rasse schreden op den weg van verstandelijke ontwikkeling, onder de leiding van JOHANNES RODANUS en MR. GERARDUS, over welke mannen ik mij wel meen te herinneren, dat onze onvergetelijke vriend H. AMERSFOORDT, Rector te *Sneek*, eenige bijzonderheden heeft opgeteekend, in zijne *Verhandeling over de geschiedenis der Latijnsche school te Sneek* (8). Met zijn 13de jaar ging HOPPERS naar *Haarlem*, om bij den bekwaamen MR. CORNELIUS verder te worden voorbereid tot meer gewigtige studiën. Deze MR. CORNELIUS (ook CORNELIUS CROCUS genoemd) was een kundig man, een warm voorstander van zijn geloof, en deed, volgens de aantekening van HOYNCK VAN PAPENDRECHT, op zijn 50ste jaar eenen togt te voet naar *Rome*, alwaar

(8) Zie verder G. DE WAL, *Orot. laud.*, aant., p. 90.

hij door IGNATIUS LOYOLA zelven onder de eersten in de orde der Jezuïten werd ingelijfd. De lessen van dien meester, wiens overtuiging in het beoogen van een goed doel niet mag betwijfeld worden, hebben op het gemoed van den jeugdigen HOPPERUS eenen diepen indruk gemaakt, zoodat hij, in meer gevorderden leeftijd, den vooruitgang dier orde met de meeste belangstelling aanschouwde, en zelfs zijne pogingen aanwendde, om derzelve bloei te bevorderen. Onder de vele bewijzen, dienaangaande, stippen wij slechts aan, met hoeveel kracht hij in 1564 aandrong, om aan ANSKE BOCKES, een zending der Jezuïten, aanbeveling te verschaffen, en zelfs eenen brief voor *Sneek* mede gaf, om, zoo mogelijk, in geheel *Friesland* te kunnen werkzaam zijn (9).

Na zich, gedurende vier jaren, te *Haarlem*, op de oude talen, en vooral op de wijsbegeerte, te hebben toegelegd, vervolgde hij, gedurende drie jaren, te *Leuven*, met den meesten lust zijne studiën, en wakkerde zijnen ijver te meer aan, naarmate de zwarigheden groot waren, welke, vooral in die tijden, niet gering waren, toen alle studiën, als het ware, onder het koude en nare floers van scholastieke droogheid bedolven lagen. Regtsstudie was zijn hoofddoel, en beschouwde hij tevens, te regt, de zedekundige wijsbegeerte als de zuivere bron voor den waren regtsgeleerden; van daar dat hij zich hieraan onafgebroken wijdde (10). Vervolgens bezocht hij de hoogeschoolen van *Parijs* en *Orleans* (11), en geraakte hierdoor met zeer

(9) Zie H. AMERSFOORDT en U. A. EVERTSZ, *Verhaal van de verrigtingen der Jezuïten in Friesland*, door Pater WILLEBRORDUS VAN DER HEYDEN, Leeuw. 1842, p. 5, 213.

(10) Zie HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analecta*, II, pag. 2, die over zijne leermeesters aldaar, met name JOH. DE HASE en GABRIEL VAN DER MUYDEN, mededeelingen geeft.

(11) Zie G. HIDDENEMA JONGSMA, aangehaalde *Schets*, p. 9.

vele buitenlandsche geleerden in aanraking, wier omgang eenen meer ruimen werkkring voor hem opende, en zijne veelomvattende kennis nieuwe inzigten gaf. Bijzondere redenen deden hem naar het vaderland terugkeeren, zonder, zoo als zijn voornemen was, zijne reis naar *Italië* te kunnen volbrengen. In 1549 verkreeg hij den graad van Licentiaat in beide regten, werd nog dat zelfde jaar Professor honorarius, en in 1554, door de Staten van *Braband*, tot gewoon Hoogleraar, met eene ruime jaarwedde, benoemd. Hij week, volgens SCHELTEMA (12), van den ouden scholastieken leertrant af; hierdoor verkregen zijne lessen eenen zeer grooten toeloop, en werd zijn naam alom verspreid, al waren er sommigen, die zich met zijne zienswijze niet vereenigden. Welligt was dit mede eene der voornaamste redenen, benevens de naauwe vriendschapsbetrekkingen met VIGLIUS AB AYTTA, dat hij weldra tot het bekleeden van gewigtige staatsambten werd uitgenoodigd. HOPPERUS was een beroemd regtsgeleerde, en dat niet alleen als kamergeleerde. Hij was de man niet, die immer onder het stof van oude folianten begraven lag, en onder dien last suffende en slovende steeds gebukt ging; integendeel, hij was een meer menschelijk man, en zijn luimige geest over dagelijksche zaken blijkt evenzeer uit zijne nagelaten schriften, en vooral uit zijne brieven, aan vrienden geschreven, als zijne schrandereheid en juist oordeel. Zijne lessen over de oude talen, vooral de voorlezingen, welke hij hield over den *Timaeus* van PLATO, moeten zoovele bewijzen geweest zijn van zijne grondige kennis en diepe, wijsgeerige inzigten. Te regt begreep men dan ook hier te lande, in die dagen, dat mannen met eenen schat van wetenschappelijke kundigheden, op

(12) Zie SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, I, p. 493. GRATA, *Regtsgel. magazijn*, I, afd. 2, p. 427.

Vele zijner brieven, voor een groot gedeelte reeds uitgegeven, getuigen van zijne gematigdheid in het staatkundige en van zijnen verlichten geest in het godsdienstige, terwijl de beschuldiging eener zekere zwakheid van karakter, eener overdrevene gereedheid, om toe te geven, en van den weinigen moed, om van de Landvoogdes in denkbeelden te verschillen, ja zelfs de overhelling, om, zoo mogelijk, haar nooit tegen te spreken, en die hem den treurigen bijnaam deed verwerven van *Oui Madame!* misschien wel op rekening van zijne vijanden en benijders moet gebracht worden, ofschoon het ook niet te ontkennen valt, dat hij somtijds te veel *hoveking* was, althans grootelijks er den schijn van had (13).

In dezen zelfden tijd (1561) werd de Hoogeschool te *Douay* opgericht, en kwam deze gewigtige last meest alleen op onzen HOPPERS neder, die met den meesten ijver dit werk ten einde bragt, zoodat zijne nagedachtenis bij deze Hoogeschool, als haren stichter, langen tijd in eere is gehouden. Weldra echter werd hij wederom tot andere betrekkingen geroepen, en door den Koning PHILIPS den *Tweeden*, in 1566, naar *Madrid* ontboden, in het begin der vreeselijke beroeringen in deze landen, en eenige weken voordat het smeekschrift der Edelen aan de Landvoogdes was aangeboden geworden. HOPPERUS verliet nu het vaderland, om bij het hof te *Madrid*, onder den titel van Opperste Raad, het bestuur te erlangen over de Nederlandsche zaken, en werd hij tevens 's Konings Geheim Zegelbewaarder. In deze even gewigtige als hoogst moeilijke betrekking gaf hij bewijzen van opregtheid en beleid, hetwelk zelfs zijne vijanden hem niet willen of kunnen

(13) Men zie VAN WIJN, *Nalezingen op de Vaderl. historie van WAGENAAR*, I, p. 248. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, in voce. Vergelijk HIDDEMA JONGSMA, I. I., p. 22.

betwisten. Zijne wenken, den Koning gegeven, werden echter niet immer opgevolgd; zijne denkbeelden omtrent de middelen, ten einde den opstand te stuiten, vonden wel gereeden ingang, maar bleven, helaas! meestal zonder gevolg, uit oorzaken, geheel buiten hem gelegen (14). Had men zijne inzigten gevolgd, wie weet of de zaken des Vaderlands niet eenen geheel anderen keer genomen hadden! — Hierin zal men te meer bevestigd worden, wanneer men den belangrijken bundel van den Heer L. P. VAN BERGH (15) inzielt, waar men onder de laatste stukken, gedurende den Spaanschen oorlog (N^o. 107—134), betreffende de jaren 1568—1598, een zeer uitgewerkt rapport van HOPPERUS aan den Koning vindt, waarin hij in eene naauwkeurige beschouwing der oorzaken van den opstand treedt, en overgaat tot eene uitvoerige ontwikkeling der middelen, om het kwaad te herstellen. Onder deze middelen vindt men het herstellen der krijgsmagt en het opheffen van den zoozeer, en met reden, gehaten Raad van Beroerte, en stelt daarbij voor personen te benoemen, die tot het herstellen der orde konden gebruikt worden, niet den gevloekten ALVA, niet REQUESENS, maar JAN van Oostenrijk, of een ander uit het koninklijke bloed, bijgestaan door REQUESENS of GRANVELLE, en eindelijk meent hij, dat

(14) Het is tevens van geschiedkundige zekerheid, dat HOPPERUS in *Madrid* meermalen in het onzekere over de gebeurtenissen hier te lande gelaten werd; men zie slechts het adres van den Conseiller LOYS (LOUIS DELIIS), een der Bloedraden: » nous » voyons (par cet adres) l'ignorance profonde, dans laquelle on » laissait TYCNAQ, HOPPERUS et COURTEVILLE;” in den *Messenger des sciences historiques*, Gand 1838, p. 458 seq., p. 472 seq.

(15) L. P. VAN BERGH, *Gedenkschr. tot opheldering der Vaderl. geschiedenis, opgezameld uit de Archieven te Rijnssel, op het gezag van het Gouvernment uitgegeven*, Leid. 1842. Zie ook HIBDEMA JONGSMA, I. I.

hiertoe geen oogenblik te verliezen zij, dat men zonder verwijl daarmede eenen aanvang behoort te maken (16). Wanneer men het *audi et alteram partem* wil toepassen, en de echte bescheiden vergelijkt met hetgeen door VAN KAMPEN (17), en ook naderhand door VAN GRONINGEN (18), over onzen landgenoot gezegd wordt, en welke woorden voorzeker niet allen onder de loftuigen kunnen gebragt worden; dan twijfel ik er niet aan, of menigeen zal aan de bedoelingen van HOPPERUS eenig meerder regt laten wedervaren, en hem niet verguizen, zoo als meermalen geschied is, omdat hij eene andere partij was toegedaan.

In *Madrid* ontstond de merkwaardige briefwisseling tusschen VIGLIUS AB AYTA en hem, die GABBEMA, onder den titel van *Epistolae politicae et historicae ad J. HOPPERUM*, in 1661 heeft uitgegeven, welke uitgave door HOYNCK VAN PAPENDRECHT vermeerderd en verbeterd is uitgegeven in zijne *Analecta Belgica*, terwijl de brieven van HOPPERUS naderhand in 1802 zijn uitgekomen te *Utrecht*, waarover nader.

Ook te *Madrid* schreef hij zijn *Recueil et memorial des troubles des Pais-Bas du Roy*, ook bij HOYNCK VAN PAPENDRECHT opgenomen, welk verhaal in de Spaansche taal is geschreven, en zeer veel belangrijks bevat, waaraan WAGENAAR, in zijne voorrede tot het VIde deel, dan ook hulde laat wedervaren.

(16) Zie NIJHOFF, *Bijdragen*, IV. d., 3. st. *Aant. en Berigt.*, p. 27.

(17) VAN KAMPEN, *Geschied. der Nederl. letterk. en wetensch.*, III, p. 69. De hevigste uitval is zeker van OTTO CORVINUS WIERBITSKY, *De 80jarige oorlog der Nederlanden tegen de Spaansche overheersching, naar de laatste hulpbronnen bewerkt*, I, p. 147. Zeer uitvoerig tegengesproken door Mr. HIDDEMA JONGSMA, I. I., p. 28.

(18) VAN GRONINGEN, *Geschiedenis der watergeuzen*, p. 383.

Na een verblijf van 10 jaren stierf hij, 15 December 1575, in den ouderdom van 53 jaren, te *Madrid*, alwaar hij geëerd en bemind was bij vreemdeling en inboorling. Met eerbewijzen was hij door den Koning begiftigd geworden, was Ridder van den Gouden Spoor, eene eer die eenen vreemdeling in *Spanje* niet dan in weinige gevallen gegeven werd, reeds vroeger tot Heer van *Dalem* benoemd, een regt, dat op de nakomelingen is overgegaan, erlangde daarbij het regt van vrije jagt in *Gaasterland*, terwijl zijne vaderlijke state van *Hemelum* tot de eerste state van het dorp verklaard werd.

Na zijnen dood verliet zijne weduwe, CHRISTINA BERTOLPHUS, dochter van GREGORIUS BERTOLPHUS (van *Aken*), den eersten President van het Provinciaal Hof van *Friesland* onder KAREL den Vijfden, uit *Leunen* geboortig, waarschijnlijk met zeven overgeblevene kinderen (TIMEN was in *Spanje* jong overleden), *Madrid*, woonde eerst te *Keulen*, en keerde naderhand in het Vaderland terug, alwaar de oudste zijner zonen, GREGORIUS, Heer van *Dalem* genoemd werd, van wiens zoon JOCHEM HOPPERS niets meer bekend is. Een tweede zoon, GATZE HOPPERS (ook genaamd GALINUS), trouwde met TRIJNTJE JOHANNESD. VAN AYLVA, en liet geene kinderen na. SJOERT (of SEDUARDUS) HOPPERS is jong gestorven. Drie zijner dochters, CATHARINA, RIXT (REGISTA) en TIETH (of TIETS) JOHANNA, huwden vervolgens, de eerste met CORNELIS ARNOLTS VAN DER MYLE (19), een tweede met CORNELIS VAN OUDERWERVEN, en de derde met FRANÇOIS MARCHANT. Van deze zijn welligt nog nakomelingen. IDA HOPPERS schijnt ongehuwd te zijn gestorven. De mannelijke linie van onzen

(19) Op het slot van *Gouda* bevelhebber, bij wien de uitmuntende bibliotheek van HOPPERS in bewaring was, en door brand vernield werd. Men zie JONGSMA, l. l., p. 37, en de aldaar aangehaalde werken.

HOPPERS is evenwel uitgestorven, en indien het waar is, wat verscheidene schrijvers elkanderen hebben nageschreven, en zeer wel mogelijk is, dat in *Sneek* de familienaam van HOPPERS tot het laatst der vorige eeuw nog onder de behoeftige burgerklasse bestond, en welligt nog bestaat, zijn het de descendenten van het tweede huwelijk van den vader van HOPPERS, zoo als uit de bovengemelde genealogie duidelijk blijkt (20).

Thans gaan wij over tot eenig meer bepaald onderzoek naar de brieven, tusschen HOPPERS en VIGLIUS AB AYTA gewisseld, en wat ik van dezen laatsten in onderscheidene bibliotheken, als manuscripten, gevonden heb. Zoo als ik hierboven met een woord begon te zeggen, vestigde de Heer VAN BERGH onze aandacht daarop, naar aanleiding van eene uitdrukking van den Heer GROEN VAN PRINSTERER, in zijne *Archives de la maison d'Orange-Nassau*, t. I, p. 42, waar hij, sprekende van de brieven, in 1802 te *Utrecht* uitgegeven, zegt: „Peut-être les passages inédits, „en dialecte Frison, contiennent-ils des détails plus importants;” „waar deze brieven zich bevinden is mij,” zegt de Heer VAN BERGH, „verders onbekend.”

De verdienstelijke JAC. SCHELTEMA, in zijne *Verhandeling over het schrijven der geschiedenis van de Nederlanden*, zegt, dat in de brieven van VIGLIUS AB AYTTA aan HOPPERS, die in de bibliotheek te *Brussel* voorhanden zijn, Friesche zinsneden gevonden werden. Op de bibliotheek des *Ducs de Bourgonje*, zouden zich derhalve deze brieven wel moeten bevinden.

De geschiedenis leert ons, dat VIGLIUS AB AYTTA in 1559 tot *Tresorier et Garde* van de bibliotheek des *Ducs de Bour-*

(20) Men zie overigens HIDDENEMA JONGSMA, l. l., en wat deze over de verschillende werken mededeelt, door HOPPERUS bijeengebragt.

gonje benoemd werd, dat dezelve onder zijne leiding en zijn bestuur zeer in waarde toenam, en hij door het zamenstellen van eenen inventaris, die van eene intrinsique waarde gehouden wordt, veel tot verbetering dier bibliotheek heeft medegewerkt. Volgens dien onuitgegevenen inventaris, bedroeg dezelve toen reeds 958 MSS. en 683 gedrukte deelen. Over de geschiedenis dezer bibliotheek heeft men belangrijke geschriften, die ik evenwel hier niet behoef op te noemen, als minder ter plaatse dienende (21).

Bekend is de rijkdom van belangrijke MSS. dezer bibliotheek, vooral in aantal en gehalte onder PHILIPS *den Tweeden* vermeerderd. Sedert Koning WILLEM *de Eerste* der *Nederlanden* de bibliotheek van wijlen den Heer VAN HULTHEM aangekocht, en met de bovengenoemde verbonden had, is dit aantal belangrijk toegenomen (22).

Eene zeer groote menigte origineele brieven van VIGLIUS en van HOPPERUS vindt men daaronder, en voorzeker verscheidenen, die nimmer uitgegeven zijn. Doch niet alleen in de bibliotheek des *Ducs de Bourgogne* treft men ze aan. Ook in *Göttingen* en elders bevinden zich zelfs verscheidene deelen met eigenhandige brieven en copiën, volgens stellige berigten dienaangaande, in den *Messenger* en elders te vinden, terwijl ik zelf in de gelegenheid geweest ben, te *Giessen* eene zeer belangrijke verzameling te zien (23).

Het lust mij hierbij de N^o. te voegen, die zich te *Brussel*

(21) In de *Messenger des sciences historiques de Belgique, Gand* 1839, p. 313-348, vindt men zeer belangrijke mededeelingen van FLORIAN FROCHEUR, over al wat de geschiedenis dezer bibliotheek tot opheldering strekken kan.

(22) *Messenger des sciences*, 1836, p. 350 seq.

(23) *Messenger*, 1834, p. 420. *Messenger*, 1838, p. 219. » *A Göttingue*, N^o. 1511-1583. VIGLIUS ZUICHEMII, *Praesidis Regii Ducasterii in Brabantia*, XXII volumina.' Zie *Compte rendu des séances de la commission Royale d'histoire*, tom. I, p. 381.

in de bovenvermelde bibliotheek bevinden. Toen ik in 1841, en naderhand in 1843, aldaar vertoefde, heb ik dezelve meerendeels met naauwkeurigheid gadeslagen (24).

(24) In 1831 werd de Heer MARCHAL tot Conservator dezer bibliotheek benoemd, en heeft met eenen voorbeeldigen ijver en met trotserenden moed al de zwaarigheden overwonnen, die er bestonden, om een goed geheel daar te stellen, daar de meeste MSS. toen ter tijde ongeordend op den grond door elkander verward lagen. Deze verdienstelijke man heeft eenen catalogus der MSS. gemaakt, die gerustelijk onder de groote werken van den laatsten tijd mag gerangschikt worden, en waardoor hij aanspraak kan maken op de dankbaarheid van zijne landgenooten niet alleen, maar ook van allen, die belang stellen in wetenschappen en letteren. De voorkomendheid, waarmede deze waardige man den belangstellenden bezoeker bejegt, blijft bij niemand onopgemerkt, en onder de aangenaamste herinneringen mijner reizen durf ik te rangschikken de nuttige morgenuren, in deze bibliotheek doorgebracht, toen ik, zooveel mogelijk, een overzicht wenschte te erlangen van hetgeen over de geschiedenis dezer noordelijke provinciën aldaar gevonden werd.

Hetgeen nu van HOPPERUS aanwezig is wil ik hier laten volgen:

N^o. 11617. HOPPERUS, *Conseiller et Garde des Sceaux du Roi pour les Pays-Bas, Memorial des troubles des Pays-Bas, depuis le depart du Roi PHILIPPE II, jusqu'au temps où il avait résolu de retourner aux Pays-Bas*, fol. 10. Is geschreven in de eerste helft van het laatste gedeelte der XVIde eeuw.

11797. Hetzelfde, geschreven in de XVIIde eeuw.

10429. Hetzelfde, geschreven in dien zelfden tijd.

16433. Hetzelfde, afkomstig uit de bibliotheek van VAN HULTHEM, N^o. 375.

17489. HOPPERUS, *De l'ordre qu'a mis le Roy PHILIPPE II en ses états des Pays-Bas à son partement d'ecceulx*, trois parties, is geschreven in het Holl. of Vlaamsch, in XVII $\frac{2}{3}$ (van VAN HULTHEM afkomstig, N^o. 802).

16091. Idem, *Copie des rapports autographes, avec les apostilles originales du Roi, depuis le XVII Dec. 1570 jusqu'au 30 Août, et depuis le 19 Juill. 1576 jusqu'au 15 Oct. de la même année* (extr. V. HULTHEM, N^o. 361), DE NELIS.

Vele brieven bevinden zich daarbij, welke bij HOYNCK VAN PAPENDRECHT, in zijne *Analecta*, niet worden gevonden, ofschoon het eene bekende daadzaak is, dat de niet uitgegevene brieven hem bekend waren, daar hij een derde deel zijner *Analecta* aan deze brieven wilde wijden;

N^o. 1725. VIGLIUS, *Discours depuis l'arrivée du Roi PHILIPPE II aux Pays-Bas jusqu'au temps où il annonce son second voyage*, Latijn, fol. XVI $\frac{d}{3}$ eeuw, en schijnt een eigenhandig stuk.

9821. Idem, *Leur correspondance de l'an 1560 à 1562*, Lat., eigenh.

3266. » » » » » 1566 » 1577, » XVI $\frac{2}{3}$.

9247. » » » » » » » » » XVI $\frac{d}{3}$.

6920. *Ejusdem VIGLIJ*, Lat., XVIII $\frac{2}{3}$.

16204. *Ejusd. VIGLIJ* (VAN HULTHEM, 362), *Lettres au Secrétaire COURTEVILLE* (Lat., Fransch, Spaansch), XVI $\frac{2}{3}$.

17821. VIGLIJ et HOPPERIJ (VAN HULTHEM, 902), *Extrait de deux lettres du Président VIGLIUS à HOPPERUS, du 14 Mars 1569 et du 8 Juin 1570 etc. etc. Ce recueil précieux, qui contient plusieurs authographes d'hommes marquants, va jusqu'à 1753.*

15089. *Ejusdem VIGLIJ* (359 bij VAN HULTHEM), *Lettres de VIGLIUS, qui ne sont pas imprimées dans les Analecta de HOYNCK VAN PAPENDRECHT*. Lat. in fol., 137 pag., XVIII $\frac{d}{3}$.

10224. HOPPERIJ et VIGLIJ, *Lettres sur les troubles des P. B., du 9 Juill. 1554 au 5 Dec. 1557*, Lat., eigenhandig van die jaren.

9247. De zelfden, van 1558-1559, Lat., eigenhandig.

9821. » Jan. 1560 tot Dec. 1562, Lat., eigenhandig.

16087. » 16 April 1563 tot 27 Dec. 1569 (VAN HULTHEM, 358), Lat., eigenhandig.

16088. De zelfden, 24 Jan. 1570 tot 13 Jul. 1574 (VAN HULTHEM, 358), Lat., eigenhandig over die jaren.

16102. De zelfden, *Lettres diverses* (VAN HULTHEM, 362), Lat., fraai, XVI $\frac{2}{3}$.

16092. De zelfden, *Rapport et lettres authographes de JOACHIM HOPPERUS sur les troubles des Pays-Bas, 1570-1576*, 240 pag., Franç., firl., auth. XVI $\frac{d}{3}$ (VAN HULTHEM, 360).

16093. *Analyse de XVII vol. de lettres de JOACHIM HOPPERUS à PHILIPPE II, depuis 10 Feb. 1567, jusqu'au 29 Nov. 1576*, Fransch, XVIII $\frac{d}{3}$ (VAN HULTHEM, 361).

welk voornemen evenwel werd opgegeven, ten gevolge van eenige zwaarigheden, die zijn boekdrukker over de onvermijdelijke onkosten maakte. Dit derde deel had de onvermoeide HOYNCK VAN PAPENDRECHT reeds bijeenverzameld en voor de pers gereed, zoo schrijft de Bisschop DE NELIS in 1765 (5 Julij) aan den Graaf DE COBENTZEL, en verklaart hij verder, dat hij deze voor den druk bestemde verzameling zelf in de bibliotheek van den Heer ORTHO, te *Meche-len*, gezien had, die erfgenaam geworden was der bibliotheek van HOYNCK VAN PAPENDRECHT, en welke MSS. door den Heer MAJOR gekocht moeten zijn (25). Ook die zelfde brieven bevinden zich in het Collegie van VIGLIUS AB AYTA te *Leuven*.

Eene nauwkeurige vergelijking van hetgeen reeds uitgegeven is met de aanwezige MSS., zoude een noodzakelijk vereischte zijn, om te weten, welke brieven in *Brussel* gevonden worden, en die nog niet zijn uitgegeven. Op den Catalogus komt voor N^o. 16089, afkomstig uit de bibliotheek van VAN HULTHEM, N^o. 359, *Lettres de VIGLIUS AB AYTA*. Deze brieven zijn in het Latijn geschreven, doch zijn eene copie, in den jare 1760 à 70 geschreven, en beslaan 137 bladzijden. Deze zijn bij HOYNCK VAN PAPENDRECHT niet uitgegeven, en hebben op de eerste pagina deze woorden:

» Les lettres inédites de VIGLIUS ont été copiées d'après
 » les minutes, qui alors se trouvèrent au Colège de VIG-
 » LIUS, à *Louvain*. Depuis la seconde entrée des Français,
 » en 1794, ces lettres et livres de VIGLIUS ne se trouvent
 » plus à son Collège à *Louvain*, on ignore ce qu'ils sont
 » devenus, et où ils se trouvent actuellement." Deze woor-
 den waren geschreven door de hand van VAN HULTHEM, in den jare 1821. En het is niet zonder grond, meen ik,

(25) *Messenger*, 1834, N^o. 420.

dat ik durf aannemen, dat dit het derde deel van HOYNCK VAN PAPENDRECHTS *Analecta* zoude uitgemaakt hebben.

Een aanhoudend onderzoek naar de verspreide MSS., die eenmaal in het Collegie van VIGLIUS AB AYTTA te *Leuven* bewaard waren, zal naauwkeurige resultaten geven. Zoo deelde de Heer SERRURE uit *Gent*, mij in een brief, onlangs ontvangen, mede, dat hij voor de bibliotheek van de Hoogeschool van *Gent* had aangekocht een MSS., inhoudende 72 brieven van VIGLIUS (26)); zoo is het bekend, dat in de bibliotheek van *Besançon* almede eene belangrijke collectie van MSS. van GRANVELLE gevonden wordt, waaronder tevens een groot aantal brieven van VIGLIUS zijn.

De brieven van HOPPERUS, waarover voornamelijk ons onderzoek loopt, zijn door den bekwamen Bisschop CORNELIUS FRANCISCUS DE NELIS (27), in het laatste gedeelte van

(26) Dit manuscript, afkomstig uit de bibliotheek van den Graaf D'HANE DE STEENHUYZEN, werd den 31. Julij 1843 aangekocht, *Lettres de VIGLIUS ZUICHEMUS AB AYTTA, Chef Président du Conseil Privé*, in fol. Zie *Messenger des sciences*, 1843, p. 332. » *Collect. de 72 lettres de VIGLIUS aux personnes les plus célèbres de son temps, telles qu'ERASME, GRANVELLE, etc. et ces lettres sont réputées être les minutes de la main même de VIGLIUS; quoi qu'il en soit, il pensait que HOYNCK VAN PAPENDRECHT ne les a pas imprimés dans les Analecta, et quelles sont restées inédites.*” Prof. SERRURE, brief van den 16 Nov. 1843, aan Mr. J. DIRKS.

(27) *Messenger*, 1835, p. 97, 102. In den *Messenger*, 1838, p. 34, vindt men medegedeeld, wat M. DE NELIS schrijft: » Que la bibliothèque de St. VINCENT DE BESANÇON renfermait (1776) quelques anecdotes utiles et précieuses pour son ouvrage.” Ook volgens opgave van Prof. HÄNEL in *Leipzig*, bevinden zich in de bibl. van Baronet PHILIPS, te *Middlehill*, in *Worchesterhire*, onder N^o. 4160, *Epistolae VIGLII*, 3 voll., MSS. chart., fasc. XVIII. Vrage of er onder die verzameling nog onuitgegevene schuilen?

het midden der vorige eeuw, na 1775, voor de drukpers gereed gemaakt. Men wil, dat reeds eenige exemplaren op de drukkerij van De ROY te *Leuven* zouden zijn afgedrukt geweest, en ter verspreiding gereed lagen, alzoo ten minste is de meening van den Heer BODEL NIJENHUIS en anderen, doch de oplaag bleef bij den Bisschop. Zeker is het, dat in 1765 deze brieven door den Minister aan hem waren afgezonden, om ze te doen drukken, en blijkens eenen eigenhandigen brief van DE NELIS aan den Graaf DE COBENZEL, van den 23. Januarij 1767 (28), was er reeds een begin met den afdruk gemaakt, die ongetwijfeld ten einde gebracht is, blijkens de eigenhandige regelen van DE NELIS, geschreven voor in een exemplaar, dat hij aan zijnen vriend TE WATER ten geschenke gegeven heeft, en welk exemplaar berust bij den Heer BODEL NIJENHUIS, die het in zijnen brief aan het Friesch Genootschap breedvoerig mededeelt, en ons tevens wijst op de uitvoerige verhandeling van TE WATER, *Over de verdiensten van DE NELIS, als geleerde*, te vinden in de *Werken der Nederlandsche Letterkunde*, 1806 (29).

Toen DE NELIS, ten gevolge van de omstandigheden des tijds en des oorlogs, de *Zuid-Nederlanden* moest vaarwel zeggen, vertoefde hij eenigen tijd in de noordelijke provinciën, waar een gedeelte zijner bibliotheek bleef, — vertrok naderhand naar *Italië*, alwaar hij overleed. Zijne bibliotheek werd bij gedeelten verkocht, en alzoo werd ALTHEER, te *Utrecht*, eigenaar van dit fonds der brieven, die het werk, zonder eenige behoorlijke voorrede en regis-

Bekend is het bovendien, dat BURMANN., in zijne *Sylloge epist. viris illust.*, tom. II, p. 238, zes brieven van onzen HOPPERS heeft uitgegeven.

(28) *Massager*, 1834, p. 420, 422.

(29) *Voorrede*, blz. 6-31. Zie ook *Letterbode over het jaar 1806*, No. 47.

ter, in 1802, te *Utrecht*, uitgaf, twee vereischten, welke, volgens de getuigenis van DE NELIS zelve (omstreeks 1794), hoogstnoodzakelijk moeten geacht worden.

De meesten dezer brieven heb ik in *Brussel*, gelijk ik reeds zeide, op de bovengemelde bibliotheek mogen zien, waarin evenwel de zelfde rangorde niet wordt aangetroffen. Een meer opzettelijk en meer naauwkeurig onderzoek zoude ik niet overbodig achten. De editie van 1802 begint met eenen brief van 17 Mei 1561, en N°. 10224 van de MSS. te *Brussel*, bevattende de brieven van HOPPERUS aan VIGLIUS, van af 9 Julij 1554 tot den 5. December 1557.

N°. 9247, de brieven gedurende de jaren 1558, 1559.

» 9121, » » van af Januarij 1560 tot December 1562, waarvan zeer velen gevonden worden in de uitgave evenvermeld.

N°. 1687 (afkomstig van de bibliotheek van VAN HULTHEM, waar het N°. 358 was), van af 16 April 1563 tot 27 December 1569, die geheel en al overeenkomen.

N°. 16088 (bij VAN HULTHEM N°. 358), van af 24 Januarij 1570 tot 13 Julij 1574, de zelfde die in onze uitgave voorhanden zijn. Alle zijn authographen.

In vele dezer brieven komen Friesche zinsneden voor, die hij aan VIGLIUS schreef, om het diepste geheim te bewaren, en de originele brieven zouden, zoo als sommigen meenen, nog meerderen bevatten. Het is mogelijk, maar ik heb geen stellig bewijs daarvoor. In de uitgave van ALTHEER heeft men deze zinsneden gegeven, hoewel corrupt. Zoude HOPPERUS echter wel zoo zuiver het Friesch hebben kunnen schrijven, daar hij reeds op zijn 13de jaar dit gewest verlaten had, en immer elders, meestal met vreemdelingen, uitgezonderd met VIGLIUS, omging? Deze vraag zij slechts ter loops ter neêrgeschreven; meer kundige mannen verklaarden mij, dat deze gissing onjuist was, omdat in die tijd het hier de taal des lands was, en men

daarin sprak en schreef, blijkens de charters en andere publieke acten. Wanneer dit waar is, dan heeft de Heer DE NELIS eene onnaauwkeurige copie gegeven: want de meeste zinsneden, die men vindt, zijn tamelijk onverstaanbaar. De Heer DE NELIS gaf, naar het mij voorkomt, alle voorhanden zinsneden, terwijl de Heer BODEL NIJENHUIS hierin welligt in verwarring is gebracht door de *addenda* (editie van ALTHEER) bij pag. 90. Op pag. 97, 102 en 336, vindt men overigens ook nog Friesche zinsneden.

De vraag is nu, of er meer dan deze zijn?

Bij mijn onderzoek, ben ik in het vinden van meerdere zinsneden niet geslaagd; het zoude echter naauwkeuriger onderzocht, even als de aanwezige vergeleken kunnen worden. Mijne pogingen, voorloopig aangewend, bleven zonder gewenscht gevolg. Dat er echter meer volzinnen zouden zijn, meen ik te mogen betwijfelen, en wel omdat de naauwkeurige DE NELIS met alle zorg de uitgave dezer brieven heeft willen bevorderen, en daaraan veel moeite en tijd besteed heeft. Indien hij nu eenige Friesche zinsneden gaf, zoude het dan wel denkbaar zijn, dat hij een ander gedeelte terug gehouden zoude hebben? zoo ja, dan had hij ongetwijfeld dit met een woord aangeteekend. Te meer betwijfel ik deze nalatigheid, omdat het eene waarheid is, dat de beroemde VAN WIJN, op zijne wetenschappelijke reis in *België*, vele geleerden, en onder anderen DE NELIS, hebbende leeren kennen, den laatstgemelden heeft geholpen *dans l'explication de quelques mots Frisons des Epistolae HOPPERI ad VIGLIUM* (30).

Wanneer het waar is, dan heeft welligt de veronderstelling van onzen landgenoot JACOBUS SCHELTEMA, dat er in die brieven nog vele zinsneden gevonden worden, eene vergissing ten grondslag, en doelt hij op die brieven, die

(30) *Messenger des sciences de Gand*, 1833, p. 407.

nog niet zijn uitgegeven, en zoodanige zijn er vele, gelijk ik reeds mededeelde. Doch niet alleen in *Brussel*, maar ook in de academie-bibliotheek van *Giessen*, vindt men eene in het begin der XVII. eeuw zeer naauwkeurige en fraai geschrevene verzameling van brieven, afgeschreven van de eigenhandige brieven van den beroemden HOPPERUS.

Deze verzameling telt 763 pag. in fol., behalve de drie eerste pag., die inscriptiën en epitaphiën van HOPPERUS en VIGLIUS bevatten, en 12 pag. op het einde, die onbeschreven gebleven zijn.

De titel luidt als volgt:

JOACHIMI HOPPERI Equitis Domini a Balem, primo Supremae Curia Mechliniae et Sanctioris Concilii Senatoris, dein rerum status Germaniae inferioris apud PHILIPPUM II Hispaniae Regem Consiliarii et Magni Sigilli Praefecti, Epistolae ad VIGLIUM AB AYTTA ZUYCHINUM, Supremi Belgiae status et Consilii Sanctioris Praefectum.

De laatste brief is van den 13. Julij 1574, uit *Madrid* geschreven, even gelijk die, welke in de editie van ALTHEER van 1802 voorkomt. Deze brieven van HOPPERUS, die HOYNCK VAN PAPENDRECHT verloren meende te zijn (31), zijn voor een groot deel, door de zorg van DE NELIS, bijeenverzameld, en, gelijk wij reeds zeiden, in 1802 te *Utrecht*, met eenen door ALTHEER slechts bijgevoegden titel, uitgekomen, welke uitgave echter niet de helft der brieven bevat, welke in dezen codex van *Giessen* gevonden worden. In de gedrukte verzameling toch heeft men 220 brieven, en in den codex van *Giessen* telde ik 486. De eerste 245 zijn, even als de 247ste, alsmede van af den 270sten tot 278sten en 303den niet gedrukt. Deze verzameling is afkomstig van den beroemden geleerden SENCKENBERG,

(31) HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analecta Belg.*, vol. II, p. 11, p. 9.

welke dezelve ontvangen had van den Graaf COBENTZEL, in het jaar 1766, met wien, zoo als uit de eigenhandige brieven van DE NELIS blijkt, DE NELIS over de uitgave dier brieven, in 1765, in briefwisseling was (32).

Het is welligt dit exemplaar, dat DE NELIS gebruikt heeft; en dit te onderzoeken zoude misschien ook tot goede resultaten kunnen leiden. Ons onderzoek worde dus slechts beschouwd als voorloopig te zijn geschied, en wanneer tijd en gelegenheid mij toelaten, wil ik hierop gaarne eens naderhand terugkomen, wanneer ik hoop meer zekerheid van het een en ander te zullen erlangen.

(32) Zie vroeger de *Messenger*, ter aangehaalde plaats.